LIMBA ȘI STILUL PRESEI ROMÎNEȘTI ÎN PERIOADA 1829 — 1860

DE

AL. ANDRIESCU.

Primele periodice romînești au apărut în deceniul al treilea din secolul trecut. Destul de tîrziu deci, după cum se constată, de altfel, și în înștiințările de apariție a primelor noastre foi periodice, mai ales dacă ne gîndim că, la aceeași dată, publicistica avea, în alte părți ale lumii, un trecut de cel puțin două secole. Fără să facem un istoric amănunțit al periodicelor romînești [1], este necesar să menționăm cîteva date mai importante și, bineînțeles, numele acelora care au meritul de a fi contribuit, în mod efectiv, cu inițiativa și cu munca lor, la apariția și dezvoltarea publicisticii romînești.

Cu toate încercările anterioare [2], începuturile presei romînești se datoresc lui Ion Eliade Rădulescu în Țara Romînească și lui Gh. Asachi în Moldova, prin apariția, în același an (1829), a publicațiilor „Curierul romînesc", la 8 aprilie, și „Albina romînească", la 1 iunie. Necesitatea imediată de a difuza dispozițiile și comunicatele militare, în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 [3] coincide cu dorința publicului romînesc, resimțită cu mulți ani înainte, după cum o dovedesc cele

[1] Pentru aceasta, vezi *Publicațiile periodice romînești* (ziare, gazete, reviste), descriere bibliografică de Nerva Hodoș și Al. Sadi Ionescu, cu o introducere de Ioan Bianu, t. I (1820—1906), București, 1913, și N. Iorga, *Istoria presei romînești*, Sindicatul ziariștilor, București, 1922.

[2] Se semnalează astfel de încercări ale romînilor din imperiul habsburgic încă din anul 1789, însă în afara unor înștiințări ale viitorilor redactori și a cererilor respinse de oficialitățile imperiale nu se cunosc alte rezultate ale acestor întreprinderi. Abia în 1820, Teodor Racocea reușește să scoată *Crestomaticul romînesc*, iar Zaharia Carcalechi publică, un an mai tîrziu, prima parte din *Biblioteca romînească*. În 1828, apare la Lipsca gazeta „Fama Lipscăi" din care nu se cunoaște nici un număr (Vezi *Publicațiile periodice romînești*, p. VII—XIX).

[3] Cf. N. Iorga, *op. cit.*, p. 39.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

cîteva tentative anterioare anului 1829, de a avea publicații periodice în limba națională. Dezvoltarea burgheziei românești, înlesnită de avantajele economice create de pacea de la Adrianopol, organizarea politică și administrativă nouă ajută la consolidarea acestei întreprinderi, în cadrul general al dezvoltării noastre culturale. Ni se pare semnificativă, în acest sens, o însemnare asupra dezvoltării țărilor noastre, în primele patru decenii ale secolului trecut, pe care o desprindem din cotidianul „Romînia", nr. 53, 1838 : „În acești patruzeci de ani din urmă, românii din Țara Românească, Moldova, Transilvania, Banat și Ungaria au scris mai mult decît în patru sute de ani trecuți ! Și de cînd s-au dat acestor două principaturi organizația cea nouă și dezvoltire învățăturii obștești, în acești 4—5 ani din urmă s-au tipărit mai multe cărți decît în acei 40 ani" (p. 209). În acest progres al culturii, adus de prefacerile structurale prin care treceau țările noastre, presa își are locul ei. Rînd pe rînd, în prima jumătate a secolului apar, pe lîngă „Albina" și „Curierul", o serie de publicații periodice oficiale, semioficiale și neoficiale, cu un caracter foarte variat, administrativ, politic, comercial, literar etc.

În afara „Buletinului, gazetă administrativă", București, 1832, menționăm, pentru Țara Românească, publicațiile lui Eliade : „Gazeta Teatrului Național" (1835—1836), „Muzeul național, gazetă literară și industrială" (1836—1838), „Curier de ambe sexe, jurnal literar" (1836—1847), „Curiosul, gazetă de literatură, industrie, agricultură și noutăți" (1836—1837), redactor Cezar Bolliac, „Romînia" lui F. Aaron și G. Hill (1838), primul cotidian românesc[4], „Vestitorul românesc" (1843—1857), „gazetă semiofițială", redactor Zaharia Carcalechi și, în sfîrșit, gazetele anului 1848, „Pruncul român", „Poporul suveran", „Constituționalul" și „Romînia'. Ultimul periodic este rezultatul fuziunii „Constituționalului" cu „Propaganda"[5]. Printre animatorii gazetelor muntene din 1848 îi menționăm pe D. Bolintineanu, N. Bălcescu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, Al. Zane, Gr. Alexandrescu, C. Vișoreanu, G. A. Baronzi ș.a.

În Moldova, pe lîngă „Buletin, foaie oficială" (1833—1859), apar, în aceeași perioadă, o serie de publicații dintre care cele mai importante și mai numeroase sînt scoase de cercul lui Asachi sau Kogălniceanu : „Alăuta românească" (1837), suplimentul literar al „Albinei", „Icoana lumei, foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor" (1840), „Dacia literară" (1840), „Spicuitorul, foaie științifică, literară și industrială" (1841), „Propășirea, foaie științifică și literară" (1844). În Moldova, spre deosebire de Muntenia, preocupările literare și pentru popularizarea științei și culturii sînt mai susținute în paginile acestor

[4] Pentru contribuția acestei gazete la dezvoltarea stilului publicistic, vezi Gh. Bulgăr, *O contribuție la dezvoltarea stilului publicistic : „Romînia", primul nostru cotidian (1 ian. — 31 dec. 1838)*, în *Limbă și literatură*, IV, 1960, p. 27—38.

[5] Vezi articolul *Apel la toți românii*, în „Romînia", 1848, nr. 1, p. 1.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

periodice. În schimb, presa politică este mult mai slab reprezentată, mai ales în anul 1848, cînd ea cunoaște un moment de mare înflorire la București.

Deși încercările de a pune bazele unor publicații periodice românești sînt mai vechi peste munți decît în Principate, se înregistrează rezultate mai însemnate în această privință abia către sfîrșitul deceniului al 4-lea din secolul trecut. În 1837 apare la Brașov „Foaia Duminicii spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe". Cea mai importantă publicație care se tipărește peste munți, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, este, însă, „Gazeta de Transilvania"[6], scoasă de G. Barit, începînd din anul 1838, tot la Brașov. Mai greoaie ca limbă, în unele privințe, „foaia politică" de la Brașov depășește gazetele din Principate printr-o mai bună organizare. Redactorul ei își dă seama de importanța așa-numitelor „articole deslușitoare" (articole de fond) și încearcă, în preajma anului revoluționar 1848, să creeze, cu ajutorul gazetei, o opinie largă în favoarea ideilor înaintate ale vremii. Gazetele din Principate aveau, în această perioadă, pînă la 1848, un caracter mult mai oficial. Vom vedea, la locul potrivit, care sînt consecințele stilistice impuse de această evoluție deosebită a gazetelor noastre în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Trebuie să adăugăm că G. Barit mai scoate la Brașov, în 1838, pentru o viață tot atît de lungă ca și „Gazeta de Transilvania", un periodic cu preocupări mai variate, științifice și literare, „Foaie pentru minte, inimă și literatură" (1838—1865), care apare în locul revistei „Foaie literară" (1838).

Nu pot fi rupte de aceeași etapă în evoluția stilului publicistic periodicele care apar între anii 1840 și 1860. Diferențierea stilului publicistic, în cadrul general al limbii române literare, se adîncește după 1840 și este terminată, în liniile ei mari, în 1860. Publicații periodice ca: „România viitoare", scoasă de Bălcescu la Paris (1850), „Gazeta de Moldavia" (1850), continuatoarea „Albinei" lui Asachi, „Zimbrul" (1850), cu titlul modificat, în 1858, „Zimbrul și vulturul", ziar unionist, „Steaua Dunării" (1855), una din publicațiile importante ale lui M. Kogălniceanu, „Buciumul" lui C. Bolliac (1857), apărut la Paris, „Românul" lui C. A. Rosetti (1857), „Telegraful român" (1853), scos de Florian Aaron la Sibiu, aduc o contribuție foarte importantă în procesul de fixare a însușirilor lingvistice specifice noului stil. Diferențierea stilului publicistic de celelalte stiluri ale limbii literare fiind, în această perioadă, aproape de încheiere, nu mai este necesar să menționăm, cum am procedat pentru perioada anterioară, și publicațiile cu caracter științific sau literar. Gazetele politice și de informație largă se deosebesc, de altfel, ca profil, tot mai mult de celelalte. Dacă în primul an de apariție „Steaua Dunării" poartă subtitlul „jurnal politic, literar și comercial", acesta devine îndată necorespunzător și, din 1856,

[6] De la 1 decembrie 1849, ziarul lui G. Barit apare cu titlul modificat, „Gazeta Transilvaniei".

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

este abandonat. Această specializare mai strictă a publicațiilor periodice românești de pe la mijlocul secolului trecut are ca rezultat o adîncire mai rapidă a unor trăsături distincte în cadrul stilurilor limbii române literare, cu variantele lor.

Pe baza materialului cules din presa românească din perioada 1829—1860[7], vom încerca să arătăm: 1) care este partea de contribuție a acestor publicații la dezvoltarea limbii literare în general, în special între anii 1829—1840, pînă la 1855, cînd stilul publicistic nu este încă pe deplin format și 2) cum s-au format și cum au evoluat, în procesul desprinderii stilului publicistic de celelalte, între anii 1840—1860, elementele care îi sînt specifice.

I. *Contribuția presei la dezvoltarea și modernizarea limbii române literare*

Două sînt problemele importante care concentrează energiile tuturor cărturarilor români din secolul al XIX-lea în privința limbii literare: a) îmbogățirea vocabularului cu cuvintele cerute de dezvoltarea științelor, tehnicii și culturii și b) stabilirea unor norme fonetice și gramaticale unice. Contribuția presei, în ambele direcții, este foarte importantă, cu toate că vom întîlni încă numeroase oscilații fonetice și gramaticale.

1) Presa românească, cu un profil foarte variat, mai ales în primele ei decenii de existență, a fost un factor important în modernizarea lexicului limbii literare. Unul din aspectele cele mai izbitoare pe care îl prezintă coloanele gazetelor românești din această perioadă îl oferă numeroasele neologisme, din cele mai diverse sectoare, glosate în cuprinsul articolelor sau în josul paginilor. Cu toată grija redactorilor, cititorii cărora le erau adresate aceste publicații, lipsiți adeseori de un nivel cultural corespunzător, întîmpinau greutăți în înțelegerea unor articole. Într-o mențiune din „Albina", se atrage atenția, cu cea mai mare claritate, asupra acestui mare neajuns: „Nu este la noi persoană carea să nu laude așăzămîntul gazetei carile este aducătoare unui șir necurmat de novitale și de istorisiri curioaze, dar totodată să aud unii zicînd că nu înțeleg bine gazeta, aflînd în ea oarecare cuvinte străine" (1833, nr. 5, p. 21). Atrăgînd atenția că a existat poate „o rîvnă prea timpurie pentru neologhizm", se arată, în același loc, că „de mult redacția, întru alcătuirea foei să povățuește de cea mai mare cumpănire, întrebuințînd numai la nevoie cuvinte împrumutate, pe carile le și tîlcuiește". Această poziție chibzuită a „Albinei" în difuzarea termenilor noi de cultură este dovedită, în mod practic, mai în fiecare număr al gazetei. Dîndu-și seama de faptul că „zicerile cele

[7] Pentru perioada 1829—1840, vezi și Gh. Bulgăr, *Despre limba și stilul primelor periodice românești*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. II, 1958, p. 75—113.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

tehnice (a meşteşugului) şi noima acestor ştiinţe sînt acele care, pricinuind cititorului nedumerire, îl lipsesc de dorita mulţămire", după cum se precizează în aceeaşi însemnare, redacţia „Albinei" se va strădui să publice cît mai multe articole de popularizare, în cele mai diverse domenii. „Curierul romînesc" şi „Gazeta de Transilvania" dovedesc acelaşi interes pentru difuzarea terminologiei ştiinţifice, chiar dacă nu se înscriu lîngă „Albina" în ceea ce priveşte numărul articolelor de popularizare a cuceririlor ştiinţei şi tehnicii moderne. Cu intenţia de a ilustra sectoare cît mai variate de activitate (artă, ştiinţe, tehnică etc.), citäm cîţiva termeni noi, explicaţi, de multe ori detailat, în gazetele menţionate: *barometru* (greomesor), A, 1829, nr. 2, p. 7[8]; *disecat* (tăiat), A, 1839, nr. 2, p. 8; *fabula* (basna), A, 1829, nr. 5, p. 19; *gazul* (sau aerul apei), A, 1829, nr. 7, p. 28; *insecte* (mici vietăţi), A, 1829, nr. 48, p. 195; *insulă* (ostrov), C, 1832, nr. 76, p. 294; *locomotiv* (mişcător din loc), A, 1839, nr. 41, p. 164; *termometru* (caldomesor), A, 1829, nr. 2, p. 7; *vulcani* (munţi focovărsători), A, 1837, nr. 71, p. 300 etc.[9]. Notarea în paranteză a unui echivalent mai vechi sau a unui calc sau înşirarea termenilor noi alături de sinonime cunoscute *(sfezile* şi *contraversile*, A, 1839, nr. 10, p. 37) este însoţită, în alte cazuri, de citarea unor definiţii şi explicaţii foarte amănunţite în subsol sau în altă parte. Reproducem cîte o definiţie a unui termen de cultură din fiecare gazetă folosită ca izvor: *„dramă* să zice povestire poeticească care să joacă pe teatru" (GT, 1838, nr. 6, p. 22); *„parabolă* este cimilitură şi alegorie în care se învăleşte oarecare adevăr însemnător" (A, 1841, nr. 12, p. 45); *„Satira* este o zugrăveală sau descriere a viţiului şi a ridicolului prin vorbe sau prin acţie" (C, 1840, nr. 7, p. 26). Aceeaşi grijă se manifestă, bineînţeles, şi pentru termenii tehnici din alte domenii. Iată lămurirea pe care o dă redacţia „Albinei", în subsol, termenului *telegraf*; „Un instrument prin carele cu minunată iuţeală se împărtăşesc din loc în loc veştile şi poruncile" (A, 1829, nr. 11, p. 43).

Întotdeauna mai receptivă la inovaţii, presa a fost un factor important care a contribuit la înlocuirea calcurilor lingvistice prin împrumuturi directe în limba romînă literară[10]. Astfel, dacă pînă pe la 1840 mai întîlnim, de obicei, alături de împrumuturi directe ca şi în unele exemple de mai sus, calcuri ca: *brîul pămîntului* „ecuator" (A, 1829, nr.5, p. 19), *Casa păstrătoare*>Sparkasse „casă de economii" (GT, 1838, nr. 3, p. 9), *mergere înainte* „progres" (GT, 1839, nr. 7, p. 25),

[8] *Folosim următoarele abrevieri:* A = „Albina romînească", B = „Buciumul", C = „Curierul romînesc", GM = „Gazeta de Moldavia", GT = „Gazeta de Transilvania", PS = „Poporul suveran", R, 1838 = „Romînia", 1838, R, 1848 = „Romînia", 1848, „Rominul", SD = „Steaua Dunării", V = „Vestitorul", Z = „Zimbrul".

[9] Asupra rolului presei în difuzarea terminologiei ştiinţifice, atrage atenţia N. A. Ursu, în *Formarea terminologiei ştiinţifice romîneşti*, Editura ştiinţifică, 1962. Vezi *Introducere*, p. 9—10, şi *Indicele de cuvinte şi forme*, p. 139—300.

[10] Pentru situaţia calcurilor lingvistice în stilul ştiinţific, vezi N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 117—129.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

naufrîngere „naufragiu" (A, 1841, nr. 58, p. 138), *spînzură* „depinde" (C, 1833, nr. 1, p. 2), *stare împrejur* „circumstanță" (GT, 1838, nr. 1, p. 4) etc., după această dată termenul de largă circulație în limba presei este numai împrumutul direct, iar greoaiele formații perifrastice care încercau să-l „copie", izolate, apar doar ca simple curiozități lingvistice.

Aceeași grijă o întîlnim, în paginile primelor noastre publicații periodice, și pentru difuzarea și „tălmăcirea" termenilor administrativi noi. Citățm mai întîi, în acest sens, o mărturie concludentă din „Curierul romînesc": „Redactorul luase răspunderea asupra sa și nu-și întrebuința foaia decît spre darea afară de noutăți, spre deslușirea termenilor întrebuințați în Regulamentul organic, spre încurajarea celor ce se ostenia, spre lauda celor ce adăuga oricît de puțin la prunca noastră literatură" (1839, nr. 165, p. 658), „Deslușirea" termenilor administrativi este mărturisită de redactorul „Curierului" ca un scop important pe care îl urmărește gazeta. Acest scop a fost urmărit la fel de stăruitor și de redacția „Albinei". Mărturii ca cea pe care am citat-o din paginile „Curierului", adăugate la cele privitoare la rolul gazetelor în difuzarea termenilor științifici și tehnici, confirmate de numeroase fapte de limbă, impun concluzia că pînă la 1840 și, în unele privințe, chiar și după această dată, stilurile limbii romîne literare erau încă prea puțin diferențiate.

Citățm o listă de termeni administrativi culeși din primele noastre periodice, pînă la 1848, pentru a putea observa, pe de o parte, înnoirile care se produc și, pe de altă parte, fondul vechi pe care vin să-l întregească împrumuturile recente. Se impune atenției, mai întîi, un strat vechi, compus din termeni ca: *logofăt, pravilă, vel vornic* etc., la care se adaugă termenii pătrunși o dată cu administrația otomană: *berat* „diplomă", *caimacam, firman, mehmedar* „funcționar atașat pe lîngă un înalt demnitar străin", *raia* etc., termenii, mult mai numeroși, de origine rusească: *cinovnic* „funcționar", *delă* „pricină, proces", *gubernie* „provincie", *otnoșenie* „raport", *predlojenie* „propunere", *predstavlenie* „prezentare", *spraică* „anchetă", *ucaz* etc. sau de origine romanică pătrunși prin filieră rusească: *miliție, otis,* „decret" etc. și în sfîrșit, împrumuturile directe de termeni administrativi din limbile romanice, în special din franceză: *autoritate, decret, municipalitate, prefect, raport, subaltern* etc. Ca și în cazul terminologiei științifice, explicațiile din paranteze alternează cu precizări mai largi, după împrejurări: „Agiutorul șefului miliției se numește *nacialnic* ștabului mării sale" (C, 1834, nr. 30, p. 63).

Exemplele citate, selectate dintr-un număr foarte ridicat, ne permit să urmărim evoluția stilului administrativ de la origini și pînă la faza oglindită în gazetele romînești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este necesar să arătăm, măcar în treacăt, măsura în care aceste gazete au putut influența dezvoltarea stilului administrativ. Această influență devine evidentă dacă cercetăm atitudinea presei ro-

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

mînești din acea vreme față de straturile amintite din terminologia administrativă. Este cunoscut caracterul tradițional al stilului administrativ, în raport cu receptivitatea foarte ridicată a stilului publicistic față de elementele noi. Presa devine, așadar, chiar de la primele ei manifestări, un factor important de difuzare a împrumuturilor recente și de izolare a elementelor vechi din stilul administrativ. Mai mult decît atît, în paginile „Curierului romînesc" se atrage atenția, după un timp destul de scurt, asupra situației unor elemente lexicale impuse de Regulamentul Organic, repede depășite, în circulație, de împrumuturile mai noi sau chiar concomitente: „Cu nuoule legiuiri ale regulamentului, s-au înmulțit și felul adreselor, adică, *raport, otnoșenie, adres, sprafca* și altele" (C, 1839, nr. 52, p. 206). În același loc se atrage atenția și asupra faptului că unii din acești termeni sînt circumscriși numai în sfera foarte îngustă a cancelariei: „Zicerea de *sprafca* să urmează de obște numai pîn cantalarii". Sub presiunea unor elemente mai noi, popularizate larg în coloanele presei, astfel de termeni vor fi eliminați și din cancelarie, împreună cu alții mult mai vechi. „Curierul romînesc", întotdeauna în fruntea înnoirilor, propune de pe acum înlocuirea unor termeni ca cei în discuție: *otnoșenie, sprafca, ofis, delă* și *ciornă* (ibid., p. 207). Contactele stilului publicistic cu stilul administrativ ajută, în această perioadă, la îmbunătățirea celui din urmă.

O mențiune specială, față de cele spuse în legătură cu terminologia științifică și administrativă, merită bogata terminologie politică cu care masa cititorilor romîni este pusă pentru prima dată în contact direct tot în paginile acestor publicații. Terminologia politică, mai mult decît cea legată de alte sectoare de activitate, împrumută stilului publicistic un caracter particular. Așa cum terminologia științifică și tehnică a fost fixată de literatura de specialitate, cu concursul manualelor și periodicelor în primul rînd, ajungînd, pînă la urmă, să fie elementul de bază care diferențiază stilul științific de celelalte, terminologia politică a fost difuzată, după ce a fost adaptată la sistemul nostru lexical, mai ales de presa politică. Din această cauză stilul publicistic le apare unor cercetători [11] strîns legat de terminologia politică. Se impune atenției și faptul că numărul cel mai mare de exemple care ilustrează această legătură, restrîns foarte mult de noi, imprimă limbii literare, dacă trecem peste unele dificultăți de adaptare, un profund caracter modern: *aboliționist* (GT, 1839, nr. 20, p. 78), *absolutistic* (GT, 1848, nr. 34, p. 141), *anarșist* (C, 1833, nr. 3, p. 9), *balotaj* (GT, 1838, nr. 2, p. 7), *capitalist* (A, 1839, nr. 1, p. 1), *clasă* (C, 1839, nr. 51, p. 204), *comunism* (GT, nr. 59, p. 241), *congres* (C, 1829, nr. 61, p. 260; GT, nr. 100, p. 397), *conjurați* (GT, 1840, nr. 49, p. 193), *constituțional* (GT, 1843, nr. 73, p. 291), *constituantă* (PS, 1848, nr. 24, p. 96), *contrarevoluție* (GT, 1848, nr. 5, p. 212; V, 1848, nr. 20, p. 76), *democrație* (C, 1848, nr. 23, p. 92), *despotism* (C, 1844, nr. 27, p. 107),

[11] Vezi Gh. Bolocan, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii romîne literare*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1961, nr. 1, p. 38—39.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

dictatură (GT, 1838, nr. 21, p. 51), *emigrant* (GT, 1843, nr. 88, p. 351), *exil* (GT, 1845, nr. 70, p. 279), *libertate* (C, 1843, nr. 24, p. 96), *insurecție* (răscoală) (A, 1829, nr. 10, p. 39), *meeting* (C, 1843, nr. 60, p. 183), *opoziție* (GT, 1846, nr. 11, p. 41), *parlament* (adunarea țării) (GT, 1838, nr. 2, p. 7), *partid* (C, 1832, nr. 41, p. 162), *proletari* (GT, 1848, nr. 91, p. 374), *republică democratică* (A, 1849, nr. 29, p. 117), *revoluție* (A, 1829, nr. 2, p. 7), *roialist* (C, 1837, nr. 41, p. 163), *sistemă reprezentativă* (C, 1843, nr. 95, p. 344), *soțietate* (GT, 1838, nr. 3, p. 10).

Lărgind observația asupra termenilor din toate domeniile de care ne-am ocupat și din toate gazetele citate, se cuvine să remarcăm că această grijă pentru indicarea înțelesului neologismelor se manifestă mai ales în primii ani de existență ai presei și descrește o dată cu înmulțirea și cu pătrunderea lor tot mai adîncă în limbă. Situația aceasta provoacă și unele nemulțumiri, la care „Gazeta de Transilvania" se vede nevoită să facă următoarea precizare: „A esplica zicerile acum necunoscute: care domnilor? Altele sînt necunoscute ardelenilor și ungurenilor, altele muntenilor și iarăși altele moldovenilor. Adaogă la acestea mulțimea lătinismelor ce se grămădesc în stilurile noastre de cîțiva ani încoace. De vei sta a face tot steliță, parenteze și perifraze, jurnalul ți se preface în frazeologhie și lecsicon, prin care vom ajunge de batjocura străinilor. [...] Cu toate acestea noi totuș ne vom face datoria oriunde simțim neapărată trebuință" (GT, 1843, nr. 60, p. 240). Avem aici o mărturie foarte clară asupra procedeelor folosite pentru explicare termenilor noi, cele pe care le-am putut observa și în exemplele citate, cît și asupra factorilor obiectivi care, începînd cu deceniul al cincilea, fac inoportună glosarea lor masivă în articolul în care apar.

Primele noastre gazete au avut un rol tot atît de important nu numai în difuzarea terminologiei științifice, administrative sau politice, ci și în adaptarea corectă a cuvintelor împrumutate. În acest sens, „Curierul romînesc" depășește atît „Albina", care renunță mai greu la unele forme învechite, cît și „Gazeta de Transilvania", în paginile căreia pot fi observate, în adaptarea neologismelor, influențe germane sau maghiare.

Lui Eliade îi revine, în primul rînd, meritul mare de a fi cerut, în paginile „Curierului", ca și în prefața gramaticii de la 1828, să se renunțe la formele grecizate sau franțuzite ale neologismelor. Interesante sînt, în acest sens, unele afirmații din articolul, publicat în mai multe numere din „Curierul", *Asupra limbii romînești*: „Să venim acum la mijlocul împrumutării care este ertat fieștecăruia la vreme de trebuință. Limba noastră și-a luat forma sa și drumul său atît în glăsuirea zicerilor cît și în mehanismul ei încă de la strămoșii noștri și orice împrumutare se va face este lege obștească la toate națiile ca zicerea străină să se conformeze după însușirea limbii" (C, nr. 88 din 15 dec. 1832, p. 344). Pornind de la acest principiu, Eliade va respinge formele neadaptate, indiferent de limba din care provin.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

Exemple ca cele la care se referă Eliade se găsesc în număr destul de ridicat în gazetele vremii şi mai cu seamă în paginile „Albinei", în care elementele vechi se împerechează mai strident cu cele noi, din cauza cunoscutei tendinţe conservatoare în problemele limbii literare: *corpos* (A, 1837, nr. 86, p. 355), *crisis* (C, 1833, nr. 24, p. 92), *entuziasmos* (A, 1834, nr. 76, p. 293), *iroismos* (A, 1829, nr. 6, p. 23), *scopos* (GT, 1838, nr. 3, p. 10), *adaptarisit* (A, 1837, nr. 55, p. 237), *caractirisi* (A, 1829, nr. 57, p. 288), *costisi* (A, 1841, nr. 3, p. 10), *siguripsi* (A, 1829, nr. 6, p. 24), *tractarisi* (A, 1837, nr. 76, p. 317) etc. În multe cazuri rezultatele neasimilate sau prost asimilate ale influenţei franceze se suprapun cu cele neogreceşti, mai vechi, într-o împerechere bizară, care a devenit mai tîrziu, în teatrul lui Alecsandri şi Caragiale, obiectul unei satire necruţătoare: „*corposul* diplomatic şi *noblesa* capitalei" (A, 1834, nr. 73, p. 289), *reziume sau perilipsis* (A, 1835, nr. 26, p. 94), *contrandiu* (A, 1838, nr. 30, p. 123), *reviue* (A, 1839, nr. 101, p. 409), *eta major* (A, 1838, nr. 67, p. 285) etc. Astfel de excese se întîlnesc şi în celelalte gazete. Intervenţia lui Eliade vizează, aşadar, în primul rînd anumite lipsuri care se manifestă ca piedici mari în calea unificării limbii literare, în adaptarea neologismelor, dar, în acelaşi timp, şi o tendinţă specifică stilului publicistic, mai receptiv decît altele faţă de împrumuturile din limbi străine, adeseori insuficient sau de loc adaptate. Din nefericire, această tendinţă, rezultată dintr-un fel de aspiraţie către un „stil distins", în care influenţele străine găsesc un teren potrivit pentru a se manifesta abuziv, poate fi observată, în special după 1840, şi în paginile „Curierului" sau ale gazetelor care vor urma direcţia italienistă, într-o vreme cînd aceasta lua tot mai mult şi aspectul unei maniere stilistice dăunătoare. Citǎm doar cîteva exemple dintr-un număr mult mai ridicat: *belă* (C, 1846, nr. 3, p. 9), *fortună* C, 1846, nr. 90, p. 257), *guera* (C, 1846, nr. 94, p. 373), *popol* (C, 1844, nr. 37, p. 135), *secondare* (C, 1846, nr. 90, p. 257), *şena* (C, 1834, nr. 41, p. 77) etc.

2) Presa, datorită difuzării ei largi, a fost un factor important în unificarea limbii literare. Paginile gazetelor romîneşti din prima jumătate a secolului trecut sînt o mărturie vie a eforturilor făcute în acest sens. Atît articolele teoretice asupra chestiunilor legate de unificarea limbii literare, cît şi rezultatele practice, oglindite în limba articolelor şi ştirilor publicate, sînt dovezi la fel de concludente. Părerea că presa poate fi unul din factorii de primă importanţă în acţiunea de cultivare a limbii o găsim foarte precis formulată în „Albina": „Cu plăcere videm că publicarea foilor periodice în limba patriei are asupra cultivării limbii o înrîurire folositoare" (nr. 56, p. 221, 1843). La un interval de cîţiva ani, în paginile aceleiaşi publicaţii se atrage atenţia că rolul gazetelor nu este numai de „a încunoştiinţa pe cetitori de tîmplările şi faptele urmate în lume, dar chemarea lor este mai cu samă a prelucra limba" (*Jurnalismul în Romînia*, în nr. 3, p. 11, 1847). Această opinie fermă cu privire la datoria gazetelor de a cultiva limba moti-

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

vează cît se poate de bine spațiul mare acordat, de cele mai importante publicații ale vremii, dezbaterilor privitoare la stabilirea unor norme unice, fonetice și gramaticale, în limba romînă literară, supusă unor mari oscilații în toată prima jumătate a secolului trecut.

În problema unificării limbii literare, cu toată dezbaterea aprinsă asupra „provincialismului" de nuanță moldovenească sau de nuanță muntenească, pe care și-l reproșau, pe rînd, „Curierul" și „Albina", redactorii lor se află, la un moment dat, pe un teren comun. Ambele publicații recomandă ca normă literară limba din scrierile religioase, cu o tradiție bogată în această privință, consolidată în cel puțin două secole de existență neîntreruptă. În numeroase articole tipărite atît în „Albina" cît și în „Curierul" se atrage atenția, în modul cel mai explicit, asupra importanței textelor vechi în stabilirea unor norme unice pentru limba literară din secolul al XIX-lea. „Albina" are meritul de a fi arătat, prin Asachi și Săulescu, influențați, fără îndoială, și de M. Kogălniceanu, pasionat cercetător al cronicilor, că trebuie luate în considerație, în procesul de formare a limbii literare, și manuscrisele vechi, nu numai tipăriturile.

Părerea lui Eliade, exprimată încă în prefața gramaticii sale din 1828, cu privire la importanța literaturii bisericești în unificarea limbii literare, este, în general, foarte cunoscută. În diferite contribuții sau în intervențiile polemice din „Curierul", această idee apare mereu. În gazeta lui Asachi se fac afirmații asemănătoare pînă la un punct. Cităm o recomandare făcută literaților ardeleni în 1837: „de dorit este ca soțietatea învățaților, însărcinată cu redacția acestei foi [12], să păsască cu stilul limbii într-o unire cu acele ce să urmează în prințipaturi, și care să cuvine a fi întemeetă pe stilul cărților bisericești vechi tipărite, și de dialectul acelor romîni care au păstrat rostirea lor oarece mai curată, căci numai prin păzirea unei singure sisteme, va putea spori literatura romînilor, carii deși vorbesc deosebite dialecturi, după deosebitele provinții în care lăcuesc, dar limba literară să cade a fi una, precum li este acea bisericească" (nr. 36, p. 157). Deși se recunoaște și în alte contribuții, de mai tîrziu, că scrierile religioase „au păstrat uniformitatea graiului", după părerea redactorilor „Albinei", în cazul de față a lui Săulescu, „domnii reformatori", prin care autorul îi înțelege pe publiciștii și literații din cercul lui Eliade, nu sînt îndreptățiți în pretenția lor de „a se face toscanezii și castilienii Daciei" [13]. După părerea redactorilor „Albinei", exprimată prin Săulescu, în același loc, nu pot fi obligați „toți romînii să urmeze provincialismul lor". Între recomandarea cărților bisericești ca model și realizarea unității limbii literare, în fonetică mai ales, pe baza graiului muntean, moldovenii din cercul lui Asachi nu văd o legătură necesară. Ce recomandări fac, în schimb, redactorii „Albinei"? Acestea se desprind

[12] Este vorba de „Foaia duminicii", Brașov, 2 ianuarie — 25 decembrie 1837.
[13] Vezi *Observații gramaticești asupra limbii romînești*, în suplimentul 51 al „Albinei", din 29 iunie 1839.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

mai clar, într-o formă mai organizată, din articolul citat deja, *Jurnalismul în Romînia*: Limba literară să aibă „drept temei şi model cărţile bisericeşti cele vechi, asemenea manuscriptele şi documentele vechi, cuvintele cele preţioase ce se păstrează în gura popoarelor deosebitelor provinţii romîne, compunerile de cuvinte trebuitoare ce se pot face chiar din cuvintele noastre, şi întrebuinţarea cuvintelor tehnice dupre pilda tuturor naţiilor civilizate" (*loc. cit.*, p. 11). Faţă de unele recomandări juste, apare distonant, depăşit, punctul de vedere care pleda, în preajma anului 1848, pentru „reînnoirea cuvintelor părăginite", într-un moment cînd se realizaseră progrese mari în limba presei romîneşti ca şi în limba literară în general. Publicaţiile lui Asachi încep să apară tot mai întîrziate ca limbă de aici înainte.

Eliade, cît timp a recomandat înnoirile fără excese, a jucat un rol de seamă în orientarea chibzuită a limbii publicaţiilor sale şi în unele contribuţii de după 1840. Ne reţine atenţia, printre altele, această concluzie judicioasă din articolul *Literaţii romîni*[14]: „Prin urmare, vrînd a ne cultiva limba, trebuie a o curăţi cît se va putea de străinismi şi provinţialismi; şi a lăsa haracteristicile ei prin care va putea deveni o limbă cultivată romînă iar nu un gerg latin nici un gerg provinţial". Această curăţire de „provinţialismi", care avea să ducă la unificarea normelor limbii literare, a dat, prin contribuţia „Curierului", rezultatele cele mai bune. În schimb, zelul depus pentru curăţirea limbii de „străinismi" avea să-l încurce pe redactorul „Curierului", tot mai mult, în plasele italienismului. Efectele nocive ale acestei influenţe vor putea fi urmărite, în limbajul presei, cu excepţia publicaţiilor moldoveneşti, pînă după 1860.

Pentru că în felul acesta putem urmări mai uşor contribuţia presei, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, la unificarea limbii literare, socotim util să arătăm cum vedea Eliade soluţionarea unei probleme atît de dificile, cum era, fără îndoială, operaţia de triere a elementelor regionale.

A fost Eliade un partizan fanatic al fonetismului muntean în limba literară, aşa cum îl prezintă redactorii „Albinei", în frunte cu filologul Săulescu, nemulţumiţi cînd se vedeau comentaţi în paginile „Curierului", uneori pe două coloane, din cauza preferinţei lor vădite pentru particularităţile moldoveneşti? Nu există probe temeinice pentru susţinerea acestei afirmaţii. Dimpotrivă, într-o scrisoare către C. Negruzi din 1839, publicată în „Curierul", Eliade se dovedeşte foarte ponderat în această privinţă, cînd vorbeşte de necesitatea de a „alege din deosebitele noroade rumîneşti ce este bun, frumos, sonor, regulat, norocit" pentru a putea realiza o limbă literară „corectă şi perfectă, adăugînd ce îi lipseşte din dicsionerul latin" (nr. 35, p. 142)[15]. În *Încheiere la băgările de seamă din partea Curierului rumînesc la observaţiile Dlui S...*, reproşîndu-i autorului tonul polemic, Eliade face

[14] Vezi „Curierul romînesc", nr. 8, 1844.
[15] Vezi „Curierul romînesc", nr. 34 şi 35 şi suplimentul la nr. 35, 1839.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

apel la unire și înțelegere : „Multe au bune moldovenii, multe au bune ungurenii, bănățenii, bucovinenii, multe au bune macedonenii, multe au bune muntenii : dar multe au toți și rele" (nr. 128, 1839, p. 446). Eliade a arătat și practic, în multe din intervențiile sale din această vreme, ca și în normele pe care le fixează „Curierului", ce se poate și trebuie să fie reținut în limba literară din graiurile menționate. Prins tot mai mult, în anii următori, de planurile reformiste, acest bun sfătuitor în problemele limbii își pierde autoritatea. Asachi, din cauza arhaismului, Eliade, din cauza italienismului, devin, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la fel de anacronici, după ce au înscris trepte importante nu numai în evoluția stilului publicistic, dar și în evoluția limbii romîne literare în general.

Prin discuții creatoare, ca cele pe care le-am amintit, precum și prin unele rezultate obținute în practică, gazetele romînești din prima jumătate a veacului trecut și în primul rînd cele scoase de Eliade, urmate de publiciștii ardeleni și chiar de unii din scriitorii moldoveni, cum este cazul lui C. Negruzzi, au adus o contribuție de seamă la unificarea limbii literare. Rezultatele mai bogate ale acestei mari frămîntări se vor vedea însă în a doua jumătate a secolului, cînd vor fi abandonate definitiv o serie de particularități arhaice și regionale. Lupta dintre elementele vechi și cele noi, în fonetică și gramatică, precum și lupta dintre elementele regionale pentru impunerea unei singure variante fonetice ca literară se desfășoară, în forme mai vii sau mai ascunse, dar în mod permanent, în paginile gazetelor romînești din prima jumătate a secolului trecut. Cele trei gazete importante din acest timp, „Albina romînească", „Curierul romînesc" și „Gazeta Transilvaniei", cuprind încă numeroase particularități fonetice și gramaticale regionale. Acestea se întîlnesc alături de unele reminiscențe din limba veche. Este necesar să consemnăm și aceste aspecte în limba presei din perioada pe care o cercetăm, urmărindu-le uneori și după 1850. Ele ne vor ajuta să cunoaștem mai bine dificultățile mari care stăteau în calea realizării unor norme unice în limba romînă literară și vor scoate în evidență și mai puternic eforturile depuse de cărturarii romîni din secolul trecut pentru a găsi, în mijlocul unui adevărat haos de variante fonetice regionale, soluția admisă de toți ca normă unică.

În f o n e t i c ă, mai ales, moldovenii renunță cu destulă greutate, în vremea aceasta, la unele particularități regionale. Eliade, comentînd textele pe care le reproduce din „Albina", în note foarte bogate în unele cazuri, indică, cu multă înțelegere pentru evoluția viitoare a limbii literare, variante fonetice mai potrivite, cu șanse mai mari de a se impune ca literare. Sînt interesante, pentru că arată cu claritate evoluția viitoare a limbii literare, aceste exemple pe care le culegem din comentariile lui Eliade la *Doctorul și Coteleta*, în „Curierul romînesc", 1839, nr. 1 și următoarele. Reproducînd acest text din „Albina", redactorul „Curierului" are din nou prilejul, de care a profitat și în alte împrejurări, de a alătura fonetismelor moldovenești echivalentele

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

ce aveau să se impună ca literare : *înţăleg — înţeleg* (p. 335), *însuş — însuşi, sară — seară, discoperit — descoperit, sîngură — singură* (p. 336), *giudică — judecă, criieri — creeri* (p. 337) ; *trii — trei, me — mea* (p. 338). Am reţinut, dintr-un număr mai mare de exemple, doar cîteva care sînt mai concludente pentru eforturile „Curierului" în direcţia unificării limbii literare din punct de vedere fonetic. Trebuie remarcat, în mod deosebit, pentru că pune într-o lumină nouă această contribuţie, faptul că redactorul „Curierului" îşi dă seama că, în unele cazuri, varianta folosită în presa din Moldova este preferabilă şi se grăbeşte s-o recomande confraţilor. Aşa este cazul cu fonetismul *ameninţat*, recomandat în locul variantei folosite în presa din Muntenia *(amerinţat)* şi al lui *aud* faţă de muntenismul *auz*. În ultimul caz, Eliade arată chiar şi de ce este preferabilă forma nebisericească : „*Audă* este şi mai obştesc şi mai clasic decît *auză* al nostru, cu toate că e mai bisericesc" (p. 339).

Lupta împotriva regionalismelor nu va găsi de îndată cel mai larg ecou în presa moldovenească. Aşa se explică de ce în deceniul al şaselea, uneori chiar şi mai tîrziu, vor mai apărea fenomene ca cele ilustrate de exemplele citate din „Albina" după „Curier" : a) prefacerea lui *e* în *ă*, a lui *i* în *î* şi *ea* în *a* după *j, ş, s, z, ţ*, consoane rostite dur în Moldova : *sară* (Z, 1851, nr. 28, p. 110 ; GM, 1852, nr. 13, p. 49), *samă* (Z, 1851, nr. 29, p. 115), *cetăţănimii* (Z, 1851, nr. 49, p. 183), *stîns* (GM, 1854, nr. 5, p. 19), *păşască* (GM, 1857, nr. 90, p. 357) etc. ; b) transformarea lui *e* neaccentuat în *i : unile* (Z, 1850, nr. 19, p. 73) ; *alegirile* (Z, 1850, nr. 26, p. 141), *căpitenie* (Z, 1851, nr. 35, p. 138), *cerire* (Z, 1851, nr. 53, p. 209) ; c) pronunţarea ca *e* deschis a lui *ea*, în poziţie finală : *vidė* (Z, 1851, nr. 80, p. 315), *avė* (Z, 1855, nr. 66, p. 262) ; d) apariţia lui *gi* în locul lui *j* : *gios* (Z, 1855, nr. 7, p. 27), *agiunul* (GM, 1852, nr. 1, p. 3), *agiuns, gioc* (GM, 1852, nr. 9, p. 33) ; e) notarea lui *dz* pentru *z* : *dzilei* (GM, 1855, nr. 38, p. 154), *dzace* (GM, 1855, nr. 46, p. 181), *aslădzi* (GM, 1855, nr. 3, p. 9) ; f) varianta regională : *ghibace* (Z, 1855, nr. 77, p. 307), *ghibăcie* (GM, 1856, p. 277) pentru *dibace, dibăcie* etc. Multe din aceste fonetisme regionale — şi în această listă au fost notate doar cîteva mai importante — sînt într-o continuă scădere, începînd chiar cu deceniul al şaselea. Poate fi citată, în acest sens, în primul rînd „Steaua Dunării", care apare, datorită lui Kogălniceanu, într-o limbă mult mai evoluată faţă de „Albina" sau de „Gazeta de Moldavia", publicaţiile lui Asachi. Acest progres poate fi urmărit şi în fonetică. În locul fonetismelor moldoveneşti, întîlnim în „jurnalul" lui Kogălniceanu tot mai des variantele literare, comune pentru toate ţările romîneşti : *astăzi* (nr. 1, p. 1, 1855), *însemnate* (nr. 1, p. 1, 1855), *semn* (nr. 9, p. 35, 1855), *însuşi* (nr. 1, p. 33, 1855), *înţelege* (nr. 5, p. 17, 1855), *vedea* (nr. 5, p. 18, 1855) etc. Se mai menţin bine-înţeles şi o serie de particularităţi locale cum ar fi *samă* (nr. 6, p. 21, 1855), *ivală* (nr. 1, p. 2, 1855), *gios* (nr. 5, p. 18, 1855) etc.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

Dintre particularitățile fonetice regionale întîlnite în publicațiile din Muntenia, reținem atenția cîteva prin frecvența lor ridicată: a) trecerea lui *e* la *ă*, în special în cazul prepozițiilor *pe* și *de*, mai rar în alte exemple: *pă* („Plutirea *pă* Dunăre cu vapor *pă* anul 1836", C, 1836, nr. 9, p. 36), *dă* (C, 1833, nr. 13, p. 51), *dăslușirile* (C, 1839, nr. 52, p. 207), *adăvărat* (PS, 1848, nr. 3, p. 10); b) elidarea vocalei *e* din prepozițiile menționate, înaintea unui cuvînt care începe cu o vocală: *d-amăruntul* (C, 1836, nr. 1, p. 1), *d-opotrivă* (C, 1836, nr. 21, p. 83); c) prepoziția *prin* apare sub forma *pîn* (C, 1839, nr. 52, p. 206); d) *ă* > *e* după *ș* și *j*; *cenușe* (PS, 1848, nr. 25, p. 97), *trufașe* (V, 1848, nr. 13, p. 49); e) prepoziția *după* este notată cu *ă* > *e*: *dupe* (C, 1839, nr. 52, p. 205); f) lipsa lui *h* inițial în exemple ca: *aide* (C, 1847, nr. 38, p. 152); g) disimilarea lui *n* în *amăruntul* (C, 1836, nr. 1, p. 1), *amerînțat* (R, 1838, nr. 120, p. 480); h) iotocizarea verbelor: *să vază* (C, 1839, p. 335, nr. 101); *crez* (C, 1859, nr. 149, p. 520); *respunz* (C, 1843, nr. 25, p. 104), *pătrunză* (PS, 1848, nr. 9, p. 33); *spui* (C, 1847, nr. 30, p. 120), *simț* (PS, 1848, nr. 3, p. 11) etc.

Întîlnim în gazetele din *Țara Romînească*, pe lîngă fenomenele semnalate, și altele cu o arie de circulație mai largă, cuprinzînd atît Moldova cît și Transilvania. Spre deosebire de primele, acestea nu apar cu atîta regularitate în gazetele din Muntenia. Mai frecvente sînt următoarele: *e* > *ă* după *s* sau *ș*, în special, dar și după alte consoane: *orășăl* (R, 1838, nr. 125, p. 500), *sărbat* (R, 1838, nr. 214, p. 603), *deșărtăciune* (R, 1838, nr. 212, p. 848), *împărecherile* (R, 1838, nr. 121, p. 484); *izvoară* (R, 1838, nr. 138, p. 550); *e* neac. > *i*: *casile* (C, 1848, nr. 3, p. 11), *judică* (C, 1839, nr. 128, p. 445), *încoaci* (R, 1838, nr. 155, p. 616). Mai rar, pot fi notate și cazuri cînd *ea* > *ė*: *privighė* (C, 1843, nr. 48, p. 196), *j* > *gi*: *giumătate* (C, 1843, nr. 48, p. 196) etc. Pentru explicarea folosirii acestor fonetisme în gazetele din Muntenia, trebuie să ținem seama atît de oscilațiile frecvente în limba literară din această perioadă, cît și de faptul că multe din materialele reproduse din gazetele care apăreau în Moldova sau Transilvania păstrau, măcar în parte, un număr de particularități locale.

În publicațiile periodice din *Transilvania* întîlnim un număr destul de ridicat de fonetisme comune atît cu Moldova cît și cu Muntenia. Această situație se explică, pe de o parte, prin ariile dialectale care împart Transilvania în două, legîndu-i sudul de Muntenia și nordul de Moldova, iar, pe de altă parte, prin faptul că G. Barit s-a orientat foarte mult, în ceea ce privește normele pe care le-a fixat în limba foilor sale, după gazetele din București.

a) Particularități regionale comune cu Moldova: *însămnările* (GT, 1838, nr. 2, p. 5), *înțălepțește* (GT, 1838, nr. 3, p. 9), *sărbare* (GT, 1838, nr. 5, p. 17), *secretari* (GT, 1838, nr. 6, p. 21), *spori* (GT, 1838 nr. 6, p. 22), *ținutul* (GT, 1839, nr. 2, p. 6), *blăstămați* (GT, 1839, nr. 2, p. 6), *gîci* (GT, 1839, nr. 31, p. 121), *nemțască* (GT, 1841, nr. 4, p. 15), *feliuri* (GT, 1841, nr. 34, p. 136), *înșală* (GT, 1841, nr. 42, p. 166), *sîlă* (GT, 1843, nr. 23, p. 91), *îngiosiți* (GT, 1843, nr. 96, p. 384).

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

b) Particularităţi regionale comune cu Muntenia: *să crează* (GT, 1838, nr. 1, p. 2) *răspunz* (GT, 1838, nr. 13, p. 52), *pă* (GT, 1838, nr. 4, p. 15), *amerinţează* (GT, 1838, II, nr. 19, p. 75) etc. Mai importante sînt oscilaţiile dintre unele fonetisme munteneşti şi din sudul Transilvaniei şi corespondentele lor din nordul acestei provincii şi din Moldova: *seara* şi *sara*, (GT, 1839, nr. 19, p. 76), *ţinut* şi *ţînut* (GT, 1839, nr. 11, p. 41) etc. Apariţia unui număr tot mai mare de fonetisme munteneşti şi din sudul Transilvaniei, în anii viitori, indică drumul pe care se va orienta, tot mai ferm, limba romînă literară în fonetică.

c) Particularităţi regionale specifice unor arii ardeleneşti mai ales: *sărină* (GT, 1838, nr. 17, p. 65) *curund* (GT, 1838, nr. 1, p. 1), *ţinără* (GT, 1839, nr. 1, p. 2), *airea* (GT, 1839, nr. 2, p. 1), *beutură* (GT, 1843, nr. 1, p. 2), *lăpăda* (GT, 1843, nr. 13, p. 49), *acurat* (GT, 1843, nr. 21, p. 81) etc.

După cum se poate observa din exemplele înşirate, în limba presei din prima jumătate a secolului al XIX-lea particularităţile fonetice regionale specifice Moldovei, Munteniei şi Transilvaniei apar într-un număr destul de ridicat. Încă din această perioadă, şi mai evident în deceniul următor, încep să se răspîndească tot mai mult variantele care aveau să se impună ca literare. Reproducerea ştirilor dintr-o gazetă în alta face şi mai evidentă nevoia unificării normelor fonetice şi ortografice, ajutînd la difuzarea variantelor cu circulaţia cea mai largă, dată de răspîndirea lor în textele vechi.

Nu lipsesc, din paginile gazetelor din perioada de care ne ocupăm, nici unele fonetisme arhaice. Citărm doar cîteva exemple caracterizate printr-o rezistenţă mai mare în limba literară din secolul al XIX-lea, ceea ce determină şi răspîndirea lor în limba presei: *dupre* (Z, 1851, nr. 21, p. 81), *pre* (GM, 1857, nr. 90, p. 357), *priimească* (R, 1838, nr. 130, p. 517), *depre* (GT, 1838, nr. 4, p. 13), *beserica* (GT, 1838, nr. 5, p. 17), *îndăräpt* (GT, 1839, nr. 1, p. 1), *preste* (GT, 1945, nr. 5, p. 18), *jirtfei* (GT, 1845, nr. 39, p. 370) etc. Alături de aceste variante fonetice vechi apar, într-un număr mult mai ridicat, în cele mai multe cazuri, dubletele noi.

Aspectul neomogen, în fonetica limbii literare din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este sporit şi de dificultăţile de adaptare a neologismelor. Influenţele care se exercitau asupra limbii romîne au impus temporar aspecte variate neologismelor. Acestea sînt mult mai evidente în limba presei, în care îşi fac loc cu mai multă uşurinţă împrumuturile din alte limbi, aşa după cum am văzut şi în altă parte. Aspectul învechit al unor neologisme este abandonat mai repede în stilul publicistic decît în altele, cu excepţia unor publicaţii mai conservatoare în limbă, cum este „Albina", sau care evoluau în sfere de influenţe deosebite, cum este cazul „Gazetei de Transilvania". În locul neologismelor cu aspect fonetic vechi, care trădează influenţe neogreceşti, ruseşti sau germane: *epoha* (A, 1829, nr. 5, p. 18), *ofiţială* (A, 1829, nr. 6, p. 21), *finanţială* (GT, 1838, nr. 12, p. 48), *orighine* (A, 1841,

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

nr. 61, p. 149) etc., apar tot mai multe neologisme care păstrează un aspect francez: *anonsa* (C, 1846, nr. 31, p. 121), *avantură* (A, 1841, nr. 71, p. 285), *discusii* (A, 1839, nr. 101, p. 404) etc. sau italian: *curiozita* (A, 1829, nr. 7, p. 36), *rarita* (A, 1841, nr. 60, p. 148), *reflesii* (C, 1846, nr. 91, p. 361), *stropiată* (A, nr. 75, p. 308), *svaporate* (C, 1847, nr. 29, p. 125) etc.

Rezultate firești ale procesului de adaptare, aceste fonetisme străine nu vor avea o circulație îndelungată în limba literară, învinse repede de variantele impuse de sistemul fonetic al limbii noastre. În limba presei, mai ales în cronicile teatrale și mondene și chiar în revista jurnalelor străine, ele au avut, într-o perioadă, o circulație destul de largă. În protestul împotriva rezultatelor bizare pe care le-a avut aplicarea diverselor sisteme ortografice de după 1840, cu consecințe grave și în pronunțare, mai ales în cercurile mai puțin instruite, intră și împrumuturile insuficient adaptate. La acest protest, inițiat de scriitorii progresiști din generația de la 1848, se alătură și presa, prin ziarul lui Kogălniceanu „Steaua Dunării": „Vom combate dar din toate puterile noastre direcția falsă pe care o parte din scriitorii de astăzi se încearcă a o da limbii și literaturii" (nr. 1, p. 2). Această afirmație din cuvîntul introductiv la „Steaua Dunării" stabilește o legătură evidentă cu programul „Daciei literare".

În m o r f o l o g i e, ca și în fonetică, acțiunea de unificare a limbii literare trebuia să înfrîngă unele forme vechi, cît și unele forme populare și regionale. În același timp, din variantele numeroase produse de procesul dificil de adaptare a neologismelor trebuiau reținute cele mai potrivite cu sistemul limbii noastre.

În limba presei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, uneori și mai tîrziu, mai pot fi întîlnite cîteva particularități gramaticale vechi, în continuă descreștere: întrebuințarea singularului în locul pluralului, după modelul din cronici, procedeu, de altfel și popular („să dicteze pace *turcului*", GT, 1839, nr. 32, p. 127); păstrarea unor forme de plural în *-e* (*rane*, GT, 1841, nr. 43, p. 126; *pușce* GT, 1839, nr. 2, p. 5); articularea pronumelui relativ *care* (*carele*, C, 1842, nr. 2, p. 8; *carile*, GM, 1852, nr. 84, p. 231; *carea*, GT, 1845, nr. 90, p. 357); forma de auxiliar *au* pentru singular, pers. III (*au sosit* pentru *a sosit*, GT, nr. 5, p. 17) etc.

Mai numeroase decît particularitățile morfologice arhaice, cu care limba presei putea stabili mai puține contacte, sînt cele populare, comune de altfel, în unele cazuri, cu limba veche: *vlădichi* [i] (C, 1843, nr. 95, p. 342), *righi* [i] (C, 1842, nr. 2, p. 7), *feți* [i] (R, 1839, nr. 16), *cest* (C, 1842, nr. 92, p. 356), *ist* (GM, 1852, nr. 44, p. 173), *ista* (GM, 1855, nr. 90, p. 357), *cevași* (GT, 1840, nr. 7, p. 25), *lucră* (GT, 1845, nr. 58, p. 229) *dăduși, învățași, spuseși* (C, 1848, nr. 86, p. 354), *dideseși* (C, 1848, nr. 31, p. 123), *au fost poruncit* (GT, 1841, nr. 30, p. 118), *i s-au fost trimis* (V, 1848, nr. 43, p. 171), *s-au fost prins* (Z, 1851, nr. 55, p. 217), *să aibi* (C, 1847, nr. 49, p. 106), *amu* (GM, 1852, nr. 84, p. 231), *estimp* (GT, 1839, nr. 3, p. 11) etc.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

În raport cu exemplele citate pînă aici, mult mai numeroase și mai specifice pentru limba presei, în această perioadă, sînt oscilațiile în declinare și conjugare, ca urmare a greutăților ivite în încadrarea morfologică a neologismelor: *aplaus* (R, 1838, nr. 38, p. 151), *favor* (R, 1838, nr. 123, p. 490), *bazuri* (PS, 1848, nr. 3, p. 9), *individuri* (C, 1847, nr. 13, p. 51) *ghimnazia* (A, 1843, supl. la nr. 58), *sistemă* (A, 1829, nr. 12, p. 47; R, 1838, nr. 135, p. 539), *rolă* (GT, 1845, nr. 13, p. 49), *spație* (Z, 1851, nr. 69, p. 273), *tractarisi* (A, 1829, nr. 12, p. 48), *pretenda* (C, 1840, nr. 8, p. 31), *compromeța* (PS, 1848, nr. 2, p. 7), *construa* (Z, 1855, nr. 25, p. 27) etc. Dificultățile de adaptare a verbelor împrumutate sînt probate, printre altele, și de numeroasele oscilații între formele cu sau fără *-ez* și *-esc*: *imiteze* (R, 1838, nr. 136, p. 652), *aprobează* (C, 1847, nr. 28, p. 112), *circulează* (GT, 1848, nr. 81, p. 85), *să dezvolteze* (PS, 1848, nr. 15, p. 67), *să-l areste* (C, 1842, nr. 85, p. 340), *să prezide* (C, 1842, nr. 57, p. 226), *să-și serve* (C, 1847, nr. 41, p. 164), *le dispreță* (C, 1847, nr. 46, p. 185).

În deceniile următoare, aceste forme se vor împuțina simțitor. De pe acum se poate observa, în intervențiile lui Eliade mai ales, o încercare de triere a lor, prin eliminarea unora din dubletele prea îndepărtate de „însușirea limbii", după cum se exprimă redactorul „Curierului".

Sintaxa presei românești este destul de greoaie în primii ei ani de existență. Păstrarea unor legături destul de puternice cu stilul cărților bisericești, a documentelor și cronicilor vechi explică, în mare măsură, această situație. Pot fi citate numeroase exemple în care aceste legături sînt evidente. Uneori fraza nu suferă prea mult din cauza întorsăturilor arhaice și-și păstrează destul de bine limpezimea. Simpla înșirare a unor propoziții principale amintește, de asemenea, de textele vechi ca și de uzul popular: „Însă toate aceste nimic ajută. Timpul se înaintează neîncetat. Pacea favorează disvălirea ideilor. Pretutindene țintește mintea de a îndeplini științele mehanice și hemice" (A, 1841, nr. 3, p. 9). În alte cazuri, însă, din nefericire mai numeroase, fraza este mai complicată, lipsită de eleganță și cu suficiente obscurități, din cauza legăturii nesigure între unitățile care o compun: „Pînă într-atît dorea de mult cei încunjurați, spre a să scăpa de grozăviile asaltului ce să hotărîse să se facă, cît de frică, ca nu care cumvași vreo fără de veste întîmplare să rupă învoirea ce să făcuse la ziua de 18, vrînd să ne dea semne de a lor bună credință, Serd Mahmud pașa au venit tot într-aceeași seară a să da prinși la noi, măcar că nici un articol de ale învoirii nu-l supunea la o astfel de grabnică urmare" (C, 1829, nr. 28, p. 155). Anacolutul, construcțiile gerundivale, ca și propozițiile introduse de *ce* sau *care*, creează lungimi inutile, rup simetria frazei și-i întunecă înțelesul. Astfel de construcții încărcate, mai ales în redactarea informațiilor și reportajelor, nu vor rezista mult timp în stilul publicistic, care apare, în deceniul următor, cu o frază mult mai clară, în special în gazetele din Principate. Pot fi citate ca model de construcție clară frazele din cotidianul „Romînia" (1838).

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

Evoluînd în sfera de influență a ziarelor germane și maghiare, presa din Transilvnia va avea de luptat cu greutăți mai mari din acest punct de vedere. Tendința de a menține unele construcții arhaice va putea fi urmărită un timp mai îndelungat în coloanele ei. De asemenea, cazurile de topică străină sînt mai numeroase în presa din Transilvania. Dacă exemplele din prima categorie sînt mai puține: „strălucita aceas-tă zi o au cinstit" (GT, 1838, nr. 5, p. 17); „Nimic era mai firesc" (GT, 1846, nr. 24, p. 94); „anevoie foarte" (GT, 1846, nr. 93, p. 131) „bogată foarte" (GT, 1846, nr. 74, p. 294) etc., în schimb în cea de a doua nu-mărul lor este mult mai ridicat. De altfel, construcțiile arhaice, cum ar fi de pildă cazurile în care verbul este așezat la sfîrșit, aduse în limba veche tot de influențele străine, se pot confunda cu rezultatele unor influențe recente în sintaxă, cum ar fi cea germană. Citățm cîteva con-strucții nefirești, care reproduc modele străine, cîteodată cu atîta fide-litate încît fraza devine obscură: „În Viena sînt vești sigure, cum că în pricina Spaniei ca să ție un congres a puterilor Europei" (GT, 1839, nr. 1, p. 1); „De curînd este să să așeze un teatru la Constantinopole, în care nu numai italienește și franțozește, dar și drame turcești sînt să să joace" (GT, 1839, nr. 4, p. 15); „Deși pașii pînă acum făcuți nu arată rezultate mari, totuși încheind de la cercetările cele mai bune astăzi făcute" (GT, 1840, nr. 5, p. 9).

Structura frazelor în gazetele din Principate este, în general, mai modernă decît în publicațiile de peste munți. În 1838, cînd apare „Gazeta de Transilvania", tradiția gazetelor românești care puteau constitui un model de limbă și stil pentru publicațiile de dincolo de munți nu avea suficientă adîncime. Cu timpul însă, contactul strîns dintre gazetele din Transilvania și cele din Principate va contribui la crearea unor condiții favorabile pentru înlăturarea unor construcții depășite sau chiar străine de firea limbii noastre. Abia în practica scrisului contactele dintre diversele periodice românești au putut să-și arate efectele salutare.

II. *Dezvoltarea elementelor specifice stilului publicistic în perioada 1829—1860*

1) O dată cu apariția primelor periodice românești se ivește ne-voia fixării unor noi termeni tehnici în limba noastră. Fără ca însușirile specifice ale stilului publicistic să depindă, într-o măsură prea mare, de terminologia tehnică folosită în presă, acești termeni pot contribui, prin frecvența lor ridicată, mai ales cînd se fixează și într-o serie de formulări tipice, la crearea unor trăsături distincte. Iată de ce cerce-tarea elementelor specifice stilului publicistic trebuie începută cu a-cești termeni, fixați în limba română cam în aceași perioadă în care s-a format întreaga terminologie științifică și tehnică, adică în jurul anului 1860 [16]. Fără să avem intenția de a prezenta lista lor completă, citățm

[16] Vezi N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 125—126.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

următoarele exemple: *colaborator* (GT, 1843, nr. 93, p. 370), *coloană* (C, 1843, nr. 93, p. 369), *corespondent* (GT, 1843, nr. 93, p. 389), *corespondință* (SD, 1855, nr. 6, p. 23), *cronica politică* (C, 1859, nr. 1, p. 2), *cronica străină* „știri externe" (C, 1847, nr. 7, p. 27), *facte diverse* (SD, 1855, nr. 1, p. 4), *foileton* (A, 1837, nr. 88, p. 386), *foiță* „foileton" (SD, 1860), *gazetă* (A. C, 1829), *gazetar* (R, 1838, nr. 5), *gazetime* (C, 1829, nr. 1), *jurnal* (A, 1829, nr. 48, p. 190), *jurnalism* (A, 1847, nr. 3, p. 11), *jurnalist* (C, 1844, nr. 1, p. 4), *jurnalistică* (GT, 1839, nr. 4, p. 15), *nuvele politicești* (GT, 1848, nr. 8, p. 29), *publicist* (GT, 1843, nr. 93, p. 369), *publicitate* (C, 1843, nr. 67), *redactor* (A, C, 1829, GT, 1838), *redactor răspunzător* (C, 1840, nr. 28, p. 109), *redacție* (A, 1829, nr. 1, p. 2), *revista de jurnale* „revista presei" (GT, 1845, nr. 3, p. 11), *revista politică* (Z, 1851, nr. 31, p. 121), *rubrică* (GT, 1843, nr. 74, p. 295), *supliment exptraordinariu* „ediție specială" (A, 1829, nr. 2), *știri dinlăuntru* (C, 1837), *știri dinafară* (C, 1837). O importanță mare prezintă acest vocabular tehnic pentru cunoașterea profilului presei noastre din această perioadă. Din acest punct de vedere observăm că se acordă o atenție deosebită știrilor interne, reproduse, de cele mai multe ori, din surse și după documente oficiale, precum și știrile externe, traduse din presa străină.

2) Cultivarea cu precădere a știrilor, în prima fază din evoluția presei romînești, pe lîngă faptul că a determinat formarea terminologiei profesionale de specialitate, a înlesnit stabilirea unor unități frazeologice specifice. Mai frapante sînt cele care precizează sursa sau caracterul acestor știri. Aceste formulări sînt alcătuite în așa fel încît să cîștige încrederea cititorului, solicitat mai adînc de cuvintele cu sensuri figurate sau de epitetul revelator: „cercurile prea informate" (C, 1843, nr. 54, p. 159); „circulă știrea" (C, 1846, nr. 96, p. 382); „o nuvelă circulă de cîteva zile în public" (C, 1844, nr. 40, p. 167); „din toate părțile zboară știrile" (GT, II, 1838, nr. 15, p. 58); „corespondență respectabilă" (GT, 1845, nr. 55, p. 231); „izvoară autentice" (GT, 1852, nr. 1, p. 3); „izvoare cu totul sigure" (GT, 1843, nr. 1, p. 2); „persoane vrednice de credință" (C, 1847, nr. 16, p. 64); „cele mai proaspete știri" (GT, 1839, nr. 52, p. 205); „știrile noastre mai nouă, autentice" (GT, 1848, nr. 80, p. 331) etc.

Pot fi citate alături și o serie de formulări tipice pentru stilul presei, care se referă la evenimentul cuprins în știrea respectivă, la reacțiunea și părerile cititorilor sau la modul de prezentare a faptelor: „cursul evenimentelor" (GT, 1848, nr. 49, p. 202); „cursul întîmplărilor" (A, 1829, nr. 37, p. 148); „în cursul serioaselor întîmplări politice (A, 1839, nr. 98, p. 398); „multa sau puțina gravitate a evenimentelor" (C, 1843, nr. 56, p. 168); „a pricinuit cel mai viu entuziasm" (C, 1836, nr. 32, p. 125); „ca dovadă a interesului viu" (C, 1841, nr. 7, p. 28); „Ce vie impresie va fi făcut acest decret" (GT, 1848, nr. 15, p. 61); „a pricinuit

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

aici o profundă sensație" (C, 1843, nr. 91, p. 324); „împărtășim opinia" (A, 1844, nr. 96, p. 394); „opinia publică" (A, 1847, nr. 45, p. 181).

3) Tot în această etapă de dezvoltare a stilului publicistic, paralel cu fixarea terminologiei și a frazeologiei specifice știrilor, încep să fie folosite, din ce în ce mai stăruitor, o serie de epitete care oglindesc o preferință vădită pentru senzațional. Dezvoltarea reportajului și înmulțirea coloanelor rezervate „faptelor diverse" contribuie mult la sporirea acestor exemple. Trebuie să observăm că cele mai multe din ele, chiar cînd exprimă superlativul, nu reușesc să adîncească emoția și introduc o notă convențională, de entuziasm sau de compasiune profesională, în comunicare. Unele din aceste epitete sînt de circulație curentă în limba romînă. Altele, mai numeroase, sînt împrumuturi recente. Ambele categorii îndeplinesc aceleași funcții stilistice. Citățm mai întîi cîteva exemple din prima categorie: „vestea *cumplitei* conspirații" (GT, 1838, nr. 2, p. 6); „o ucidere *înfricoșată*" (A, 1841, nr. 27, p. 101); „asupra *minunatelor* progrese" (C, 1846, nr. 90); „aurora cea mai *mărește* a vieții noastre" (GT, 1852, nr. 54, p. 205); „armiile lor cele *strălucite*" (A, 1829, nr. 12, p. 45); „*strălucită* ţeremonie" (C, 1834, nr. 48, p. 105); „*tristele* evenimente" (GT, 1848, nr. 82, p. 338) etc.

Foarte numeroase sînt împrumuturile recente care se adaugă la seria epitetelor citate: „*celebra* cantatriță" (C, 1847, nr. 52, p. 207); „lucruri *colosale*" (C, 1839, nr. 6, p. 24); „armamente *considerabile*" (C, 1847, nr. 11, p. 44); „înțelegere *cordială*" (C, 1844, nr. 28, p. 109); „împrejurări cu totul grele și *critice*" (GT, 1839, nr. 6, p. 22); „*eroica* noastră armată" (GT, 1848, nr. 7, p. 23); „*escelentul* comic" (C, 1848, nr. 16, p. 63); „un fenomen din cele mai *extraordinare*" (A, 1835, nr. 15, p. 64); „o luptă *gigantică*" (GT, 1849, nr. 20, p. 76); „turburări *grave*" (C, 1844, nr. 68, p. 269); „*himerice* scorniri" (GT, 1839, nr. 51, p. 301); „bucurie *infernală*" (GT, 1845, nr. 90, p. 360); „cuvinte *maghice*" (A, 1841, nr. 21, p. 79) „omul *misterios*" (A, 1841, nr. 87, p. 351); „*monstruoasa* absurditate" (C, 1836, nr. 47, p. 186); „*oribila* întîmplare" (C, 1847, nr. 21, p. 82); „îmbunătățiri *radicale*" (GT, 1848, nr. 49, p. 204); „cauza *sacră*" (PS, 1848, nr. 13, p. 49); „ochi *scrutători*" (C, 1840, nr. 65, p. 301); „în cursul *serioaselor* întîmplări" (A, 1839, nr. 98, p. 395); „reflesie *sinceră*" (GT, 1846, nr. 53, p. 209); „intrarea sa *solemnă*" (GT, II, 1838, nr. 12, p. 46); „un fenomen cu totul *straniu*" (C, 1843, nr. 20, p. 81); „a păși către scopul cel *sublim*" (C, 1846, nr. 90, p. 357); „aer *superb*" (C, 1847, nr. 17, p. 67); „izbirea a fost *teribilă*" (C, 1847, nr. 5, p. 17); „interesul *vital*" (SD, 1855, nr. 1, p. 1); „condiția *vitală*" (SD, 1855, nr. 1, p. 3) etc.

După cum s-a putut observa din contextele mai largi în care au fost citate, cele mai multe din exemplele înșirate au proprietatea de a forma, împreună cu cuvintele pe care le determină, unități mai mult sau mai puțin strînse, un fel de șabloane ușor de recunoscut, care dau stilului publicistic, în varianta lui gazetărească, un caracter aparte

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

faţă de celelalte stiluri ale limbii. O menţiune specială merită unele adjective din categoriile citate care apar ca determinări obligatorii pe lîngă substantive ce le sugerează prin conţinutul lor: „jalnică catastrofă" (GT, 1840, nr. 26, p. 102); „cumplita catastrofă" (GT, 1848, nr. 77, p. 330); „fatală calamitate" (PS, 1848, nr. 21, p. 81) etc. În aceste exemple este evidentă, mai mult decît în altele, o anume înclinare către senzaţional în stilul gazetelor din acea vreme. Tot astfel se explică şi tendinţa de a trece prin gradele de comparaţie o serie de adjective care au, în mod obişnuit, o formă unică: „un fenomen din cele mai extraordinare" (A, 1829, nr. 2, p. 6); „ştirea cea mai fatală" (GT, 1848, nr. 78, p. 324); „cele mai formidabile" (A, 1849, nr. 1, p. 1); „sub auspiţii atît de formidabile" (GT, 1851, nr. 12, p. 53); „cele mai gigantice construcţii" (C, 1847, nr. 3, p. 10); „un bal foarte splendid" (C, 1843, nr. 48, p. 193); „mai frumoasă şi mai sublimă" (C, 1847, nr. 32, p. 128) etc.

Toate exemplele citate, indiferent de categoria în care au fost notate, pun cu putere în evidenţă o trăsătură esenţială a stilului publicistic-gazetăresc: numărul ridicat al îmbinărilor cu caracter fix dintre anumite substantive şi adjective. Aici trebuie căutată una din sursele cele mai importante de îmbogăţire a şabloanelor din acest stil.

Utilizarea acestor adjective-epitete, în enumerări mai scurte sau mai bogate, imprimă stilului publicistic o notă retorică, mai pronunţată sau mai puţin pronunţată, ca în exemplele: „Cea mai mare, cea mai directă şi cea mai nescusabilă violaţie a tratatului de la Viena" (C, 1846, nr. 90, p. 361); „toate aceste lucruri mari, nobile, tari, trăinice" (GT, 1843, nr. 30, p. 120), „Lucrul e înfiorător, trist, crudel, infam, însă rezultatul astădată e cu totul fericitoriu" (GT, 1848, nr. 51, p. 221).

Cu vremea, necesitatea reală de a lărgi seria acestor determinări gazetăreşti s-a transformat tot mai mult într-un fel de manieră viciată de tendinţe cosmopolite, de purism şi de bombasticism. Începuturile în acest sens pot fi urmărite, pe o scară mai redusă, încă în primele numere ale gazetelor noastre, cu toate că rezultatele cele mai bogate ale acestor influenţe aparţin perioadei 1840—1860, pînă la 1870: „june şi *bele* dame care decoraţi cu frumuseţea voastră lojele Teatrului Naţional" (C, 1846, nr. 90, p. 358); „*belă* Romînie" (PS, 1848, nr. 23, p. 89) „măreaţă întreprindere *belică*" (GT, 1849, nr. 16, p. 59); „*brilante toalete*" (A, 1834, nr. 76, p. 294); „în urma evenimentelor *novissime* din Romînia" (GT, 1848, nr. 50, p. 207); „*solenelă* deschidere" (GT, 1853, nr. 67, p. 270) etc. Astfel de tendinţe primejdioase în stilul gazetelor noastre din secolul trecut au provocat protestul scriitorilor progresişti ai epocii.

4) Se impun atenţiei şi numeroasele cazuri în care termenii ştiinţifici şi tehnici apar în stilul publicistic cu sensuri figurate, dînd naştere unor îmbinări frazeologice specifice, cu valoare metaforică: „*anomalie* cu totul singulară" (GT, 1848, nr. 48, p. 197); „posturile *cardinale*" (GT, 1846, nr. 81, p. 322); „Italia, acel *vulcan* care fierbe aşa de năduşit, începe a-şi căta o *crateră* ici şi colo" (Z, 1855, nr. 146,

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

p. 581); „O nouă *eră* s-au deschis de vreo cîțiva ani pentru Moldova" (Z, 1855, nr. 11, p. 41); „*fisionomia* cîmpului de război" (GT, 1855, nr. 24, p. 95); interesul (..) în gradul *superlativ*" (GT, 1847, nr. 63, p. 249); „Sînt 15 ani de cînd Moldova se trezi din *letargia* în care zăcea adormită" (GT, 1846, nr. 70, p. 280); „Un *meteor* din cele mai brilante ce se înfățișează pe *orizontul* artistic" (A, 1847, nr. 3); „a le vedea cu *microscopul*" (V, 1848, nr. 44, p. 173); „cumplită *plagă*" (GT, 1845, nr. 18, p. 312); „o națiune poate *vegeta*" (B, 1857, nr. 1, p. 1); „în *sfera* acestei puternice tinere împărății" (GT, 1841, nr. 34, p. 136) etc. Sensurile figurate ale termenilor subliniați fac evidentă deosebirea față de stilul științific. De altfel se observă și aici foarte bine tendința, generală în stilul publicistic, de fixare a cuvintelor cu sensuri figurate în formule specifice.

5) Preferința vădită pentru neologisme în stilul publicistic, ținta unor reproșuri stăruitoare în rubricile de cultivare a limbii, nu limitează, după cum s-ar putea crede, locul termenilor populari și regionali în publicațiile romînești din secolul al XIX-lea. Sărăcia vocabularului limbii romîne literare, mai ales în prima jumătate a secolului trecut, nevoia de a găsi un mod potrivit de comunicare cu un cerc cît mai larg de cititori, violența polemicelor sînt cîteva din cauzele care explică prezența acestor elemente în lexicul gazetelor noastre din secolul al XIX-lea: *aieptare* (GT, 1839, nr. 18, p. 71), *alește* (GT, 1838, nr. 12, p. 47), *cășuna* (GT, 1848, nr. 70, p. 292), *corcitură* (GT, 1845, nr. 24, p. 93), *desvolbi* (GT, 1841, nr. 6, p. 22), *foale* (GT, 1845, nr. 47, p. 187), *glodos* (Z, 1855, nr. 7, p. 27), *hăbăuc* (GT, 1850, nr. 11, (p. 41), *hulubi* (Z, II, 1852, nr. 55, p. 207), *îmbăla* („Romînul", 1861, p. 818), *mîneca* (GT, 1846, nr. 51, p. 202), *nea* (GT, 1849, nr. 11, p. 31), *potricăli* (GT, 1854, nr. 19, p. 75), *ramașag* (GT, 1855, nr. 62, p. 245), *tămăduire* (C, 1840, nr. 1, p. 2), *țițină* (GT, 1841, nr. 10, p. 37).

6) Alături de acești termeni populari și regionali, mai numeroși, în prima jumătate a secolului trecut, în gazetele din Transilvania și Moldova, trebuie pomenite și locuțiunile, expresiile, proverbele și zicătorile care reprezintă aceleași tendințe stilistice: „din lac în puț" (GT, 1848, nr. 48, p. 200); „n-ar mai căuta noduri în papură" (GT, 1848, nr. 32, p. 131); „a înnoda ițele" (Z, 1855, nr. 84, p. 343); „ne batem gura de clacă" (Z, 1855, nr. 19); „Apa trece pietrele rămîn" (Z, 1855, nr. 28) etc. Tot acest material popular servește foarte bine intențiile polemice.

7) În stilul publicistic figurile de stil au altă structură și servesc alte scopuri decît în stilul beletristic. Pe cînd în poezie, în mod deosebit, dar și în proza artistică, originalitatea asociației stabilite cu ajutorul imaginei este obligatorie, în stilul publicistic, ca și în limba vorbită, ea se bazează pe analogii previzibile, care nu cer, de obicei, nici un efort de imaginație. Iată de ce cele mai multe din imaginile pe care le citățm în continuare se aseamănă, în ceea ce privește funcțiile, cu cele din limba vorbită: „coardele cele delicate ale pasiunii" (C, 1846, nr. 90, p. 357); „lumina veacului" (GT, 1843, nr. 93, p. 369); „soarele

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

fericirii" (GT, 1846, nr. 76, p. 301); „glasul timpului" (GT, 1848, nr. 8, p. 29); „cîmpul politic" (GT, 1849, nr. 18, p. 67); „lupta de opiniuni" (Z, 1855, nr. 77, p. 306); „cîrma statului" (Z, 1855, nr. 81, p. 322); „fiii progresului" (Z, 1855, nr. 257, p. 1026); „visul de aur" (SD, 1855, nr. 1, p. 1) etc.

O treaptă importantă în progresul stilistic pe care îl face presa noastră, în tendinţa de a se desprinde de stilul administrativ, promovat de caracterul oficial al primelor noastre gazete, este marcată de înmulţirea expresiilor figurate. Între acestea, după cum am văzut, joacă un rol important cele care se bazează pe termeni ştiinţifici şi tehnici din cele mai diverse ramuri de activitate. Afirmaţia noastră nu are în vedere unele excese evidente, provocate de înclinarea, constatată şi cu alt prilej, către senzaţional, în metafore ca: „bucurie electrică" (GT, 1843, nr. 13, p. 371); „compasul progresului" (GT, 1856, nr. 17, p. 379); „zeul pianului" (C, 1846, nr. 94, p. 373); „curier şchiop al ernii, primăvară" (R, 1838, nr. 70, p. 279) etc.

8) Interferenţele stilistice în construcţia frazei sînt foarte evidente în stilul publicistic. În primii ani, presa din Principate era tributară excesiv, în unele materiale, stilului administrativ, destul de greoi în acea perioadă, după cum se poate observa şi din exemplul următor: „Buletinul oficial subt nr. 4 coprinde următoarea poruncă a măriei sale către sfatul administrativ, prin care s-au făcut schimbările trecute în minister ce s-au publicat prin nr. 63 al „Curierului" şi prin care se vede curat că nu a mijlocit nici un fel de demisie din partea d.d. foştilor miniştri, ci că redacţia fără a se rezema pe vreo hîrtie oficială au fost făcut publicarea sa din numărul pomenit". (C, 1835, nr. 69, p. 165).

Nu mai puţin evidente sînt rezultatele contactului cu stilul ştiinţific în construcţia frazei. Pentru că nu luăm în consideraţie articolele de popularizare a ştiinţei, care se publică cu regularitate în presa vremii, ne vom folosi de materialul bogat şi concludent în acest sens din articolele de fond. Tendinţa către o frază mai savant construită şi-a găsit un teren potrivit, la începutul presei romîneşti, în articolele de orientare politică pe care le publica Bariţ, cu destulă regularitate, în „Gazeta de Transilvania". În aceste „articole deslușitoare" întîlnim uneori perioade destul de bine construite, ca în exemplul următor: „Ştim bine că ideea libertăţii nu se suge nici se învaţă numai din coloanele jurnalelor, ci din alte izvoară cu mult mai bogate, cum este istoria staturilor celor mai renumite şi vieţuirea practică în ţările unde adevărata libertate au produs roduri sănătoase şi mîntuitoare; cu toate acestea trebuinţa cere să se deschidă uneori şi coloanele foilor publice unor asemenea idei în folosul acelora carii nu prea au mijloace a străbate la izvoară, precum sînt cele mai sus atinse, şi totuşi se află prea de multe ori în pericol de a fi amăgiţi şi duşi la rătăcire sau prin unii demagoghi sau prin unii duşmani ai adevăratei

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

libertăți, carii de acest scump cuvînt se folosesc în interesul lor" (GT, 1845, nr. 90, p. 357). Deși se vorbește de necesitatea unor articole de orientare pentru publicul larg, stilul este savant.

Stilul publicistic are nevoie de o frază alcătuită după o schemă mai simplă, dispunînd, însă, de o mare mobilitate, necunoscută nici în stilul administrativ, nici în stilul științific, ambele prea mult îndepărtate și de construcțiile populare și de mijloacele stilului beletristic. Bineînțeles, astfel de fraze, caracterizate prin mai multă suplețe, rezultată din încorporarea unor modele din limba vie, nu vor lipsi nici măcar din articolele de fond, după cum observăm și în exemplul următor: „Scurt, contribuția și purtarea greutăților în vremurile acestea mai nouă au căzut numai asupra clasei mai neavute. Facerea legilor precum și administrarea lor, astăzi ca și în vremile cele mai vechi, au rămas exclusive numai în mîna privilegiaților. În privința aceasta dar soarta lor nu s-au făcut mai rea, ci ea este și astăzi tocmai în acea stare în care au fost cu cîteva veacuri mai înainte" (GT, 1846, nr. 74, p. 294). Construcțiile de felul celor citate, din care se elimină orice element de prisos, vor da rezultate mai valoroase în stilul publicistic, mai puțin receptiv la modelele savante, de multe ori aglomerate de mulțimea determinărilor.

Pe lîngă rezultatele amintite, în direcția eliberării stilului publicistic de sub tutela stilului administrativ și a stilului științific, în sintaxă, se cuvine să înscriem, printre cele mai importante, consacrarea unui tip de frază caracteristic pentru informațiile interne și externe. Cele mai mari merite îi revin, în această privință, presei din Principate. În exemplul următor, pe lîngă structura modernă a frazei, se impun atenției formulările cu caracter fix, care intră ca element principal în componența ei: „Aceste amănunte vor fi destule fără îndoială spre a *justifica adînca senzație ce a produs la Constantinopol* cererea Marii Britanii de a schimba o stare de lucruri ce este privită ca *baza organizației sociale* a vieții domestice din imperiul otoman" (C, 1846, nr. 90, p. 358).

Între construcțiile sintactice specifice pe care le dezvoltă stilul publicistic, cele mai importante pentru secolul al XIX-lea sînt, fără îndoială, cele retorice. În foarte multe cazuri articolul de fond din ziarele vremii se deosebea prea puțin de cuvîntările politice, publicate pe tot mai multe coloane în cursul revoluției de la 1848 sau în preajma și în timpul Unirii Principatelor.

Observăm, în ceea ce privește elementele retorice, două tendințe mai importante în construcția frazei: una ține de aspectul scris și alta de aspectul oral al cuvîntării. În primul caz, rezultatul cel mai însemnat este perioada retorică, chibzuit construită, în care unitățile componente, numeroase, se sprijină și se reiau mereu una pe alta. În al doilea caz, rezultatele sînt concretizate într-o frază dialogată, extrem de mobilă, apropiată de oralitatea populară.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

Primul caz poate fi ilustrat cu numeroase exemple, dintre care ne-am oprit la această frază foarte întinsă în care este evidentă intenţia autorului de a atrage atenţia şi grafic asupra ideilor pe care vrea să le pună în lumină:

„Romînii din principatul Valahiei, după mai multe veacuri de amărăciune şi robie, romînii al căror nume fu alungat dintre numele celorlalte naţii ca o floare ce uscîndu-se pe ghirlanda strălucită se smulge şi se alungă în pulbere; romînii ce păreau că nu au încă braţele decît numai a le fi încinse în fiarăle robiei şi nu au capul decît spre a-l pleca înaintea apăsătorilor tirani".

„La 11 iunie se ridicară la glasul libertăţii, de care erau însătoşaţi..." (PS, 1848, nr. 1, p. 1). În acest exemplu este evidentă nu numai intenţia de a sprijini concluzia, trecută în alineatul următor, cu premise cît mai numeroase, dar şi aceea de a sublinia data de 11 iunie, moment important în desfăşurarea revoluţiei de la 1848 în Ţara Romînească.

Tendinţa contrară, care se afirmă în fraze strîns legate de oralitatea populară, poate fi ilustrată la fel de bogat: „Bani, negoţ, economie, cîştig! Împregiurul acestora se întoarce ca pe lîngă nişte osii lumea fizică şi morală în zilele noastre. În zilele noastre? Ba din cele mai bătrîne veacuri şi pînă astăzi..." (GT, 1839, nr. 42, p. 160). Elipsa, interogaţia şi exclamaţia sau repetiţia spontană se încadrează perfect în această tehnică orală. Trebuie să observăm că începuturile în acest sens au fost făcute, în publicistica romînească, de Ion Eliade Rădulescu. Redactorul „Curierului" se angajează, în multe din articolele pe care le-a publicat, chiar şi în cazul unor teme grave, într-o discuţie directă, spirituală, ironică, polemică, după împrejurări, cu cititorul, în fraze dezlegate de stilul profetic, contaminat de retorica religioasă, din alte contribuţii. Astfel de exemple pot fi urmărite aproape de-a lungul întregii sale activităţi publicistice: „Bine, domnilor, eu ca om cu păcatele mele, cu epoha mea, cu neajungerile mele, mi-am avut nevoile sau erorile; dumneavoastră însă, ce aveţi de vă ţineţi de dînsele ca orbul de gard?" (C, 1847, nr. 38, p. 152).

Elementele retorice în construcţia frazei, pe care le-am amintit mai sus, sînt condiţionate sau de nevoia de a elogia fără nici o rezervă sau de nevoia de a respinge, tot fără limite, ceea ce vine în contradicţie cu obiectivul urmărit. După abandonarea idealurilor revoluţiei de la 1848, cînd elogiul cu astfel de mijloace începuse a suna fals, ele încep să se fixeze cu predilecţie în stilul polemic, în pamflete, iar în literatură în creaţiile satirice, ilustrate magistral, mai tîrziu, de Ion Luca Caragiale.

Împrumutînd, după cum se observă cu claritate în exemplele citate, elemente din toate stilurile limbii în construcţia frazei, stilul publicistic le adaptează funcţiilor sale, dîndu-le un colorit particular. Fraza dispune de o mobilitate mai ridicată în stilul publicistic faţă de stilul ştiinţific sau de stilul beletristic, din cauza numeroaselor îmbinări frazeologice specifice.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

Materialul parcurs ne permite să desprindem următoarele concluzii asupra dezvoltării stilului publicistic în limba romînă literară din perioada 1829—1860:

a) Pînă la 1840, stilul publicistic apare prea puțin diferențiat de celelalte stiluri ale limbii. Din cauza conținutului foarte variat, presa este, la începuturile ei, un excelent mijloc de difuzare a terminologiei științifice, tehnice, administrative și politice în cercurile cele mai largi ale cititorilor și contribuie, în același timp, la fixarea normelor unice ale limbii romîne literare. Se văd progrese evidente în adaptarea neologismelor și eliminarea treptată a unor fonetisme și particularități gramaticale vechi și regionale, cu toate că se mai întîlnesc încă și numeroase oscilații. Se fixează o parte din terminologia tehnică folosită în presă și, de asemenea, se înmulțesc formulările gazetărești specifice știrilor interne și externe.

b) Înmulțirea speciilor gazetărești, între 1840—1860, apariția articolelor de fond, a foiletoanelor, a reportajelor și cronicilor, alături de articolele de popularizare a științei, în descreștere în această perioadă, abandonarea tonului oficial contribuie la adîncirea deosebirilor dintre stilul publicistic și celelalte. Pe lîngă mijloacele dezvoltate în cadrul stilului publicistic, în această perioadă crește și numărul elementelor împrumutate din alte stiluri. Toate aceste împrumuturi se fixează într-o serie de unități frazeologice specifice stilului publicistic. Tendința de adîncire a diferențelor specifice conduce, către sfîrșitul perioadei, la unele excese în lexic și frazeologie.

c) Diferențierea stilului publicistic întregește limba romînă literară cu un aspect nou, important. Stilul publicistic, format, în mare măsură, prin asimilarea unor elemente din alte stiluri, exercită o influență tot mai sensibilă asupra acestora, restituind împrumuturile cu valori noi, în îmbinări necunoscute înainte.

ЯЗЫК И СТИЛЬ РУМЫНСКОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ В ПЕРИОД 1829 — 1860 Д.Г.

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Данная работа имеет целью проследить пути развития публицистического стиля румынского литературного языка в период 1829—1860 д.г. На основании изученного материала автор приходит к следующим выводам:

1. — До 1840 года публицистический стиль очень мало отличался от остальных стилей языка. Однако в это время наблюдался ощутимый прогресс в отношении установления технической терминологии, используемой в печати, и стали появляться газетные формулировки, специфические для статей о внутренних и внешних событиях.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)

В период своего зарождения, благодаря весьма разнообразному содержанию, румынская публицистика являлась важным средством распространения научной, технической и общественно-политической терминологии в широких кругах читателей и в то же время способствовала закреплению единых норм румынского литературного языка.

2. — В период 1840—1860 г.г., наряду со статьями научно-характера, количество которых в это время уменьшалось, стали появляться передовые и обзорные статьи, фельетоны и очерки. Всё это, как и отказ от официального тона, способствовало углублению отличий публицистичесого стиля от остальных стилей языка. Помимо развивавшихся стилистических приёмов, характерных публицистике того времени, возрастало также и количество элементов, заимствованных из других стилей. Все эти заимствования закреплялись в фразеологических оборотах, характерных для публицистического стиля. Тенденция к углублению дифференциации между стилями вызвала к концу данного периода некоторые излишества в лексике и фразеологии.

3. — Публицистический стиль, основные элементы которого формировались в первой половине XIX века, стал отшлифовываться примерно к 1860 году и в последующие десятилетия путём борьбы за устранение излишеств и за введение новых стилистических приёмов, более подходящих для его специфической функций.

4. — Дифференциация публицистического стиля пополняет румынский литературный язык новым, очень важным аспектом. Публицистический стиль, сформировавшийся главным образом путём ассимиляции некоторых элементов других стилей, оказывает всё более ощутимое вляние на последние, возвращая им заимствования в форме новых, неизвестных до сих пор словосочетаний.

BDD-A1605 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-08 08:58:50 UTC)